

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

KORANTA YA GRAIN SA YA BAHLAHISI BA NTSENG BA HOLA

*Bolwetse ba poone, jwalokaha bo bontshwa
mona bo atile haholo, haholoholo dibakeng
tse tjhesang haholo.*

Malwetse a mahlaku a poone: SEHLA SENA SA TEMO SE NA LE ENG?

BOLWETSE BO KA BA TENG FEELA HA HOST, PATH-
OGEN LE MAEMO A TIKOLOHO A FAPANYETSANA.
KA HO LATELA BOLEPI BO BOTJHA BA NAKO E
TELELE, BAHLAHISI BA KA LEBELLA MALWETSE
A MANG MME BA LOKELA HO DULA BA HLOKO-
METSE HO HLAHA HA MALWETSE.

SEHLA SE TLANG SA TEMO

Tlelaemete ke ntho e akaretsang bakeng sa bolepi ba disenyi le malwetse. Ketsahalo ya disenyi le malwetse e itshetlehile ka bottlalo ka maemo a tikochoho nakong ya dikgato tsa bohlokwa tsa sejalo. Ho ya ka bolepi ba la 30 Lwetse 2021 ba nako e telele ba Tshebeletso ya Bolepi ya Afrika Borwa (*South African Weather Service*), *El Niño-Southern Oscillation (ENSO)* e na le hona ho dula e le mahareng bakeng sa sehla sa selemo, ka kgonahalo ya phetoho ho ya ho *La Niña* e fokolang nakong ya qalong le bohareng ba hlabula. Ha re ntse re tswela pele ho ya ho nako

ya bohareng ba hlabula, *ENSO* e qala ho ba le seabo sa bohlokwa bakeng sa dipula tsa hlabula. Ka tsela e jwalo, kgonahalo e eketsihileng ya *La Niña* e fokolang nakong ya qalong le bohareng ba hlabula e lebeletswe ho thoholetswa haholo bakeng sa sekgaahlha sa dipula tse tlwaelehileng nakong eo ya temo.

Bolepi ba mefuta e mengata e fapaneng ya pula bo bontsha haholo sekgaahlha sa pula se ka hodimo ho se tlwaelehileng bakeng sa karolo e ka Leboya-Botjhabela ya naha nakong yohle ya ya ho qala ha lehlabula (Mphalane ho isa Tshitwe le Pudungwana ho isa Pherekong) esita le bohareng ba lehlabula dikgweding tsa Tshitwe, Pherekong, le Hlakola. Dithempheretjhara tse ka hodimo ho tse tlwaelehileng tsa maemo a tlase le a phahameng di lebeletswe ho potoloha naha dinakong tsohle tsa ho qala ha lehlabula le bohareng ba lehlabula haese dikarolong tsa Leboya-Botjhabela tsa Afrika Borwa e leng tse lebeletsweng ho ba le dithempheretjhara ka tlase ho tse tlwaelehileng tse phahameng nakong ya bohareng ba lehlabula.

Malwetse a mahlaku...

1

2

3

Bolwetse ba lehlaku la koro ya leboya.

Maome a tlwaelehileng.

Letheba le leputswa la lehlaku.

TLELAEMETE LE MALWETSE A MAHLAKU A POONE

Malwetse a poone a ba teng ha nako e ntse e feta. Maemo a tlelaemete a tla totobatsa hore tshwaetso e etsahala neng, malwetse a hola kapele hakae le hore tshenyo e tla ba e kae qetellong. Ha ho na malwetse a matjha a mahlaku mona Afrika Borwa a ka makatsang mohlahihi. Hangata e ba ditlamorao tsa diphetoho tsa maemo a tlelaemete ka ho otloloha. Ka lebaka leo, ho molemo hore bahlahisi ba lemohe malwetse a tsebahalang a mahlaku a poone, le hore na motho a ka a lebella ho a bona neng.

Ke ho hlokomela malwetse ana ka nepo feela mokgwa wa ona wa thibelo o ka atlehang. Phoso e nngwe e tlwaelehileng haholo eo bahlahisi ba ntseng ba e etsa ke ya ho sebedisa *fungicides* bakeng sa malwetse a bakwang ke dikokwanahloko, dibaketheria kapa tshenyo e etsahalang ka ho otloloha (motjheso wa letsatsi kapa tshenyo ya moyo o matla kapa sefego).

Ka nako e nngwe matheba a maputswanyana mahlakung, melaka ya baketheria le tshenyo ya motjheso wa letsatsi, di a fapanywa ebe di a ferekanya. Ho laola mathata ana ho fapanie haholo mme ka nako e nngwe ha

1 Malwetse a mahlaku a poone ka kakaretso mona Afrika Borwa.

Bolwetse ba lehlaku /letshwao	Mofuta	Dikgato tsa kgolo	Maemo	Fungicide	Thibelo
Maome a tlwaelehileng (Setshwantsho sa 2)	Fungus	Dikgato tse latelang tsa V (V8+)	Maemo a mahareng a thempheretjhara (16°C - 25°C).	E	Kgetho ya <i>fungicides</i> le hybrid.
Northern corn leaf blight (Setshwantsho sa 1)	Fungus	Dikgato tsa V6 ho isa ho R	Maemo a mahareng a thempheretjhara (18°C - 27°C); dinako tse telele tsa mongobo /mongobo o mongata.	E	<i>Fungicides</i> , kgetho ya hybrid, phetolo ya dijalo le ho lema ha masalla a dimela.
Letheba le leputswa la lehlaku (Setshwantsho sa 3)	Fungus	Fungus Ho tloha ho dipalesa (VT - R1+)	Thempheretjhara e mahareng ho isa e phahameng (22°C - 30°C); dinako tse telele tsa mongobo/ mongobo o mongata (>95%).	E	<i>Fungicides</i> , kgetho ya hybrid, phetolo ya dijalo le ho lema ha masalla a dimela.
Bolwetse ba lehlaka la poone (Setshwantsho Ikhava)	Kokwana-hloko	Dikgato tsa V	Dibaka tsa tropiki selemo sohle esita le maemo a eketsang maemo a tjhesang (dibaka dibaka tse tjhesang haholo).	Tjhe	Thibela ditsie mahlakung (tlhokomelo ya peo le ho fafatsa) le thibelo ya lehola.
Baketheria (Setshwantsho sa 5)	Baketheria	Ho tswa ho dipalesa (VT - R1+)	Dibaka tse tjhesang tsa ho nosetswa.	Tjhe	Phetolo ya dijalo, diforo masimong le ho senya masalla a dimela.
Ho tjheswa ke letsatsi (Setshwantsho sa 4)	Tikoloho	Dikgato tsohle	Motjheso/letsatsi le tjhesang.	Tjhe	Kgetho ya hybrid le taolo ya mongobo.
Letheba la lehlaku la <i>Phaeosphaeria</i>	Fungus le baketheria	R3+	Dibaka tsa mongobo o mongata le masiu a phodileng.	E a fokola	Ha e a tlwaeleha, empa kgetho ya hybrid e senya masalla a dimela le ho fetola nako ya ho lema ho ka thusa.
Downy mildew	Fungus	Dikgato tsa pele tsa V	Dibaka tse tjhesang, tse mongobo (tsa tropiki), haholoholo masimong moo malwetse a bonahetseng pele. Thempheretjhha ya mobu ho feta 20°C e baka tshwaetso.	E	Tlhokomelo ya mobu ka <i>metalaxyl</i> , temo ya pele ya masimo a amehileng, peo ya boleng bo phahameng mme o qobe phetolo ya dijalo ka <i>sorghum</i> .
Diplodia leaf streak	Fungus	Dikgato tsohle	Dibaka tse tjhesang tse mongobo le mobu o hlabolohileng.	E	Phetolo ya dijalo, mesebetsi e lokileng ya temo le ho lema masalla a dimela.
Eyespot	Fungus	R3+	Maemo a phodileng, a mongobo, mobu o lokolohileng, dikokwanyana tsa disenyi jwaloka <i>thrips</i> le <i>aphids</i> di ka baka tshwaetso.	E	Phetolo ya dijalo, ho lema masalla a dimela le ho thibela dikokwanyana.
Maome a Polysora	Fungus	R3+	Dibaka tsa tropiki, tse tjhesang (24°C - 28°C), humid weather.	E	<i>Fungicides</i> le tsa pele.

4

Ho tjeswa ke letsatsi/ matshwao a komello mahlakung a poone.

5

Bolwetse ba baketheria lehlakung.

ho kgonahale. Mohlodi o lokileng wa lehae o tla thusa mohlakisi ho lemoha malwetse esita le ho hlahisa diqeto tse nepahetseng tsa ho a thibela.

Pele a ka hlaha, malwetse a maholo a mahlaku a poone a na le dithlоко tse ikethang ho ya ka maemo a tikoloho. Ho feta mona, kgato ya ho hola ha semela e bontsha hore malwetse a tla hlaha neng.

Malwetse a bohlokwa ka ho fetisa a mahlaku ao mohlakisi a lokelang ho a hlokomela a kgobokantswe ho **Theibole ya 1**.

Ho na le mefuta e meng e mengata ya malwetse a mahlaku a sa bolelwang atikeleng ena hobane ha a a tlwaeleha kapa a etsahala mane le mane. Leha ho le jvalo, hona ha ho bolele hore a ke ke a baka tahlehelotse kgolo tlasa maemo a lokileng. E le ho arabela ka nako, ho ntse ho le molemo ho kopana le mohlodi o lokileng kapa setsebi haeba matshwao a belaetsang a hlokamelwa.

PIETMAN BOTHA,
MOTHUSI YA IKE-
METSENG WA TEMO

LENTSWE LA...

Dr Pieter Taljaard

KA DIPELO TSE TLETSENG TEBOHO, RE KA TADIMA MORAOKONG YA DIHLA TSE PEDI TSE ATLEHILENG MONA AFRIKA BORWA. EREKAHA DINAKO TSENA TSA DIPHETOHO DI NTSE DI FETA, RE LEBOHA KA HO IKGETHA HOBANE DINAKO TSEO TSA KOMELLO E KGOLOTSEO RE BILENG LETSONA PELE DI FETILE. KE MANG YA KA NNANG A HOPOLA NAKO YA LETSATSI LA HO QETELA LE NENG LE ATAMELA KA POTLAKO MANE MOTSEKAPA? HO MOLEMO HO TSEBA LE HO HOPOLA KE HORE DINAKO TSENA TSA DIPHETOHO DI DULA DI TLA DULA DI LE TENG.

Ditsebi tsa tlaemete le ditsebidi tsa maemo a lehodimo di re hloko medisa hore re ka nna ra ba le maemo a mabe ka ho fetisa, a bakang kgonahalo ya kotsi bakeng sa temo ya lehae esita le tlhahiso ya koro ka ho qolleha. Re a tseba hore re na le balemi ba hlwahlwahaholo ba ka thibeling maemo ana mona lefatsheng. Bokgoni ba rona ba ho itshimollela ka boiqapelo ba rona, ho hlahisa mehopolo e metjha, esita le ho sebedisa theknoloji e ntjha ka nako e kgutshwanyane, ho re thusa ho pholohla le ho dula re bolokehile ka ho ba le dijohara tlaemete ena ya komello.

Ha sekgahla sa diphetohoh se ntse se tswela pele ho eketseha, kgonahalo ya kotsi ya bohohle, hantlentle, ho tshepa haholo China ka lebaka "ditshenyehelo tsa yona tse tlase", di ntse di tswela pele ho hlaka. Ho jala tlhahiso ya dijohora lehae le ho etsa bonneta ba ho ba le phaello ya boemo ba polasi ke ntho ya bohlokwa haholo ho etsa bonneta ba tshwarello ya nako e telele. Nnente e hlakileng e se nang motswako ke hore bakgothaletsi ba phaello ba ama mefuta yohle ya bahlahisi ka tsela e tshwanang, ho sa natswe maemo a bona a tswelopele, phapano e le nngwe feela ke bokgoni ba bona ba ho tshwarella ho fihlela selemo se seng hape (mohlomong).

Ke rata ho qetela ka ho kopa motho e mong le e mong ho tadihana le ditaba tsa bohlokwa tsa nneta, e le ho etsa bonneta ba hore mehlodi e sebediswa ka bottalo le hore re nahana ka nako e teleletsana ho feta. Afrika ke kontinente ya menyeta moo tswelopele ya bokamoso e tla ba teng. Ho tswa ho rona ho hlakisa hore ke mang ya tla fola molemo ho yona, bana ba Afrika kapa na re tla dumella dikontinentse ding ho thoholetsa le ho ba motlotlo ka naha ya rona na? Ho na le menyeta e lekaneng, ya nneta le ya kgauhelo; athe balemi bona ba tla thusa bakeng sa tshireletso ya dijohome ba tswele pele ho lema ka tsela e tshwarellang.

Ha re le mmoho re ka baka diphetohoh! Ke le lakaletsabohle nako ya sehla sa temo ya koro se atlehileng, matsatsi a phomolo a tletseng thabo le Keresemese e monate!

Theknoloji e matlafatsa bokgoni ba molemi ba ho laola

KA TSEL A E MOLEMO KA HO TSHWANA YA HO FETOHA HA MATLA A DIPHOOFOL HO FETOHELA HO MATLA A METJHINI JWALOKAHA HO BILE TENG MANE MAPOLASING, PHETOHO KA HARA OFISI YA POLASI DILEMONG TSE DIKETE TSE LESHOME TSE FETILENG LE TSONA E BILE TSE KGOLO HAHOL. JIM CARROLL (MONGODI WA MOAMERIKA) O ITSE BATHO BA BANG BA NKA PHETOHO EKA KE TSHOSO; EMPA BATHO BA TSWETSENG PELE, BATHO BA NAHANELANG BOKAMOSO LE BAQAPI BA BONA PHETOHO E LE MONYETLA.

Ha re ke re bue ka ofisi ya polasi. Na o a e baleha kapa o mathela ho yona? Na o a qwela kapa o phaphamala ka hodimo o dula o sebetsana le mosebetsi wa dipampiri oo o lokelang ho o etsa ka letsatsi le letsatsi?

PHETOHO E LOKELA HO BA TENG

Ke bone diphetoho tse ngata ofising ya polasi dilemong tse 40 tse fetileng:

- Ha ho sa na ho phuthwa ha poso ka veke le veke ka mekotla e tletseng ya diofisi tsa poso.
- Ha ho sa na ofisi e tletseng dipampiri tse tletseng meqomo ya matlakala ka hara ofisi.
- Ho ema meleng e melelele ho a boloka tjhelete mane bankeng ke ntho ya nako e fetileng.
- Ha ho sa na dikopano tsa sefahleho le sefahleho le *SARS*, *Eskom* le ba bang.
- Ho fihla ka khomphutha e kgolo ya tafole ho tlisitse diphetoho tse ngata, jwaloka ho ithuta ho fumana imeile le ho ithuta ho buisana ka mehala.
- Ho kena letsholong lena la ho ithuta jwalokaha re lemo hile tsebo e ngata e re emetseng ka ho tobetsa ka menwana ya rona ho ya ka *Google*. Lefatshe lena la ditshibollo tsa theknoloji e potlakileng ke tsa lefatshe la disatalaete, manaka (*antennas*), *di-laptop*, dithabolete le difoun tsa maemo a phahameng – di ngata hoo di tshosang motho haeba o so ka o di tseba lefatsheng la boithuto ba dikhomphutha le tsebo ya theknoloji jwaloka motjha.

Jwale ho hang re ke ke ra phela ka ntle ho lefatshe la dikhomphutha, *World Wide Web*, *power points*, *spread sheets*, *word processing*, difoto tsa dijithale, *hard drives* le *flash drives*. Re lokela ho di tlwaela le ho sebedisa theknoloji hangata kamoo e re amang ka teng.

THEKNOLOJI KE YA MANG KAPA MANG

Tsebo ya dikhomphutha ha e sa behetswe “batho ba bohlale” feela – ke tsebo eo bohle re lokelang ho ba le yona ho ithuta. Haeba molemi a rata ho etsa mesebetsi ya hae ya polasi hantle kajeno, o lokela ho ba le tsebo ya metheo ya tsebo ya dikhomphutha. Tsebo ya khomphutha ke karolo ya bokgoni ba ho phela le ho sebetsa lefatsheng lena la kajeno jwaloka 3Rs tse tlwaelehileng – ho bala, ho ngola le dipalo – di ne di le ka teng ‘matsatsing ao a kgale a fetileng’!

Inthanete e fana ka menyetla ya ho ba le tsebo le ho ba hlwahlwa haholwanyane. Ho bobebbe ho ithuta ka dijalo tse o di jalang le ho hlokomele ditheko tsa mebaraka kapa le ho fumana bareki bakeng sa dihlahisa tsa hao. Ho na le mananeo a mangata a fumanehang a ka bang disebediswa e le ho matlafatsa bokgoni ba molemi ba ho laola.

Ofisi ya polasi ya rona jwale e se e laolwa ka ho se sebedise dipampiri tse ngata, ha ho sa na ho tsamaya maeto a mangata le ho

ema meleng e nkang nako le tjhelete e ngata. Re rekile mananeo a bohlokwa a diakhaonto a fanang ka mefuta e fapaneng ya dintlha tsa tsebo ka ho tobetsa dikonopo feela. E, ho ntse ho hlokeha nako le tsotello empa sephiri ke ho tseba khomphutha e le hore e o sebeletse.

Tsena ke tse ding tsa dintlo tse o leng dikarolo tsa theknoloji tse etsang hore ofisi ya polasi e be hlwahlwa:

- **Phumaneho ya dintlha tsa tsebo:** Tsamaiso ya ofisi e ba hlwahlwa ha dintlha di tlanywa mme di bolokwa ka khomphutha kapa ka “maranrang”. Ho bobebbe ho boloka dintlha le ho batla ditkomane le melaetsa khomphutheng. Ho boloka difaels ka tshwanelo ke ntho ya bohlokwa.
- **Dikgokahano tsa kgwebo:** Tlhahiso ya difikse tsa khomphutha le tshebediso ya diimeile e fetotse mokgwa wa dikamano ka hara kgwebo. Dipolokelo, ka nako le tjhelete ke tsa bohlokwa mme e potlakisa phetiso ya dintlha.
- **Tshwaro ya dibuka:** Tshebediso ya dikhomphutha e sebedisetswa mesebetsi e fapaneng ya tshwaro ya dibuka jwaloka tshebetso ya tshekatsheko ya phallo ya tjhelete, tlhahloba ya ditshupatefo le ditefo esita le dikoloto. E re thusa bakeng sa tsamaiso e nepahtseng ya VAT le makgetho a tshwanelehang. Beng ba dikgwebo tse nyenyanne ba sebedisa dikhomphutha bakeng sa tshwaro ya dibuka haholo ho feta morero ofe kapa ofe o mong.
- **Ho banka:** Ho banka ka tshebediso ya maranrang ho molemo haholo. It is however important to learn safety measures and be wise. O se ke wa tsebahatsa diphasewete kapa Dinomoro tsa hao tsa sephiri le masalla a ditjhelete le dintlha tsa founu kapa maranrang. Hlahlobisa diakhaonto tse ho etswang ditefo ho tsona pele o ka fetisa tjhelete. Hlokomele ho boloka le ho ba kgabane.
- **Ho hlophisa difaels:** Ha ho sa na difaels kapa diraka tse tletseng haholo tsa difaels. Boloka le ho baballa difaels tsa dijithale tse tswang diinstitjusheneng tsa hao tsa kgwebo jwaloka dibanka le dikgwebo tsa temo tse o ka di arolelanang le baboloki ba ditjhelete tsa hao le akhaontente ho etsa hore tshwaro ya dibuka e be hlwahlwa ka botlalo.
- **Tsamaiso:** Phihlello le tshebediso ya ofisi bakeng sa ho hatisa le ho etsa dikhopi ka khomphutha le sehatisi.
- **Direkoto tsa basebetsi:** Dintlha tse bobebbe ho bolokwa mabapi le mosebetsi ka mong, ditkomane tsa boitsebiso, direkoto tsa PAYE le UIF.
- **Dula o ikgokahantse:** Ithute ho sebedisa disebediswa tsa maranrang a setjhaba jwaloka ho tseba moo difantisi di fumanehang teng. O ka ikopanya le Grain SA ho Facebook, Twitter le Instagram.
- **Dula o na le tsebo:** Fumana diwebosaete tse molemo jwaloka www.grainsa.co.za. Ho na le letlotlo la dintlha le rometsweng ka letsatsi le letsatsi. Batla Diraporoto tsa ho qetela le Tlhokomele ya Mmaraka. O ka ba wa bala Pula Imvula ka maranrang a mehala ho ya ka webosaete ena.

JENNY MATHEWS,
SETSEBI LE MORUPELLI WA
BOLAIDI LE NTSHETSOPPE

Maemo a lokileng a mosebetsi KE NTHO YA BOHLOKWA

MAEMO A LOKILENG A BOLELA MAIKUTLO A HO IKETLA, HO THABA, HO KGOTSOFALA, LE HO PHELA HANTLE. KA HONA, HA MONNGA MOSEBETSI A HLOKOMELA BASEBETSI BA HAE, BA TLA PHUTHOLoha, BA KGOTSOFALE, BA IKUTLWE BA BOLOKEHILE BA SIRELETSEHILE TIKOLOHONG YA BONA YA MOSEBETSI, MME BA IKUTLWE BA THABELA HO SEBETSA BAKENG SA MONNGA MOSEBETSI EO. QETELLO E BA TLHAHISO E NTLAFETSENG, BOIKARABELO BAKENG SA MEHLODI, LE HO TSHEPAHALA MABAPI LE KGWEBO EO.

'Hlokoma basebetsi ba hao mme bona ba tla hlokoma kgwebo ya hao. Ke ntho e bobebe feela jwalo' – ke qotsa e tswang ho Richard Branson, radibile ya tsebahaleng haholo. Na ho na le seo o ka ithutang sona qotsong yee? Ho iketla ha basebetsi ke seholloho seo ho buisanweng ka sona haholo e leng seo re tla buisana ka sona atikeleng ena. Toboketso e tla ba haholo hodima ditaba tsa nneta tse phethahatswang.

MAIKUTLO A BAKA PHETOHO

Na wena jwaloka ramosebetsi o tla ba le maikutlo a lokileng jwang ho tswa ho basebeletsi ba hao mabapi le tikolohya mosebetsi? O tla hlokoma diketso tse kang ha basebetsi ba hao ba ba le setswalle, ba ba le thahasello ba bile ba itella mosebetsi wa bona le boikarabelo, ba hlokoma disebediswa le thepa, ba bile ba tshwara nako hantle. Ba tla sebetsa ka tshwanelo mme ba itelle ho fihlella katleho le boipabolo mabapi le mosebetsi wa bona.

Empa kgahlano le hoo, maikutlo a sa lokang a tla bontshwa ke basebetsi ba hao ka ho fihla kamora nako mosebetsing ka matsatsi ka ho latelana ha ona empa ho se na mabaka a utlwalang kapa ho se tle mosebetsing kapa hona ho nka matsatsi a ho kula ka ntho ho mabaka a tshwanelang. Ha ba na tsotella hore disebediswa kapa thepa di senyehile kapa di lahlehil. O ka fumana hape ho utsuwa dintho tse nyenyan kapa disebediswa tse nyenyan le dintho tsa bohlokwa jwaloka peo, dijo mme basebetsi ba ka ba senya dijalo. Basebetsi ba tla hlokofala, ba uthwa bohloko kapele, ba laolwa ke mai-kutlo mme ba ba kotsi ho ka hlasela. Ho nwa e ka ba bothata. O ka ba wa lahlehelwa ke ho tseparamisa monahano mme wa hloka matla. Ho hloka katleho tshebetsong ke letshwao la nneta le bontshang maikutlo a ho se kgotsofale. Tsena tsohle di hlahla jwalo di fokodiswa katleho ya kgwebo ya hao.

Ha o le monng a mosebetsi o lokela ho lemoha hore o molaodi mme o moetapele mme o rarolle maikutlo afe kapa afe a sa lokang.

HO ETELLA PELE KA TSEL A NEPAHETSENG

Ho ba molaodi ho hloka hore o laole ka tshwanelo mererong yohle ya basebetsi ho ya ka melao ya basebetsi. Mohlala:

- Etsa bonnete ba hore o lefa basebetsi ba hao meputso ya bona e lekaneng e tshwanelehang mme ka nako/letsatsi jwaloaka le dumellane.

TSAMAYA KA OFISI YA HAO

Balemi ba tshebediso ya theknoloji ba sebedisa ofisi tsa bona hohle moo

- ba leng teng ekaba ka hara divene kapa hona hodima ditererekere tsa bona.
- Jwale re na le tokolohya ho lekola dipahanyetsano tsa kgwebo bakeng sa bokamoso ka motsotso le metsotso ho sa natswe moo re leng teng, le ho rekha kapa ho rekisa dijalo tsa rona ha theko e lokile.
- Ho nka theknoloji ka hara terekere e ka ba ntho e monate ka hore motho o kgona ho fana ka dintlha e le ho phethahatsa temo e tshwanelehang. Sehasanyi sa kalaka se balang ka nepo mmapa wa tshimo le ho aba monontsha ka ho qolleha, motjhini o lemang o bontshang tlahiso meta-

- O se ke wa lebala melawana ya bophelo bo botle le boipaballo mosebetsing. Ntlafatsa polokeho sebakeng sa tshebetso ka kwetliso, disebediswa tsa boitshireletso le diaparo tsa tshireletso esita le diketso tsa boitshireletso.

- O se ke wa lebella hore mosebetsi o etswe ka ntho ho disebediswa tse tshwanelehang, thepa, esita le mehlodi e meng.

Jwaloka moetapele, o lokela ho kgothatsa basebetsi ba hao. Mohlala:

- Seriti sa hao e be se tileng se batho ba sa se qeaqeyeng – ha o re tjhe o lokela ho re tjhe, ha o re e, o lokela ho re e mme o se ke wa etsa ditshepiso tseo o sa di phethiseng.

- O tshepahale ka bottlalo, e ba le nneta mme o be mohlala ho basebetsi ba hao. Ba lokela ho o tshepa.

- Sebetsana le basebetsi ba hao ka seriti le ka tlhompho – ba tshware kamoo le wena o neng o tla rata ho tshwarwa ka teng.

- Qoba ho sebetsa ka leeme – ba sebetsa bohole ka ho tshwana.

- Buisana le basebetsi ka tshwanelo, ka ho hlaka le ka tlhompho haholoholo mabapi le mesebetsi ya bona le seo o lebellang hore ba se etse. Ba fe monyetla wa ho hlahisa maikutlo a bona mme hodima tsohle o ba mamele. Ho ba omanya ha ho na thusa letho. O se ke wa sebedisa puo e tletseng dithapa.

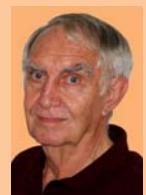
- Bontsha thahasello le thoholetso ya hao haeba ho tshwaneleha empa o tshepahale. Mehlodi ya kajeno ya dijithale e ka ba mohlemo haholo – molaetsa wa SMS kapa WhatsApp o ka ba bohlokwa haholo. Molaetsa o reng 'Ke o leboha haholo ka mekutu ya hao ya kajeno ka mosebetsi o ikgethileng oo o entseng. Re a o babatso' o ka tsosolosa moyo le maikutlo a mosebetsi.

Ha re bolele hore o lokela ho ba motswalle wa bohole. Ho fapano le hoo, o lokela ho tiya, o tshepahalle bohole mme o kgalemelo bohole ka ho tshwana. O tiye bakeng sa ho kgalemelo empa o mamele le ho utlwela bohloko.

O tshwanelo ebe o nnile wa uthwa ba bang ba beng ba mosebetsi ba hlahosa basebetsi ba bona e le diasete tsa bohlokwa tsa dikgwebo tsa bona. Na efela ho le jwalo? Na ho a bonahala ho ya kamoo basebetsi ba tshwarwang ka teng? O kgwebong ya polasi ho etsa tjelele, mme ka tsela e jwalo rarolla mathata a boiketlo ba basebetsi ba hao.

Ho a bonahala hore polelo ya Richard Branson ke nneta. Kgwebo ya hao e ka tswela pele feela ka lebaka la maikutlo a basebetsi ba hao. ■

MARIUS GREYLING,
MOTHUSI YA IKEMETSENG
WA BOLAODI BA TEMO

ra ka metara e le hore molemi a ka supa ka nepo kotulo e phahameng le e tlase ka hara tshimo le ho lekanya hore ke hobaneng ha ho le jwalo.

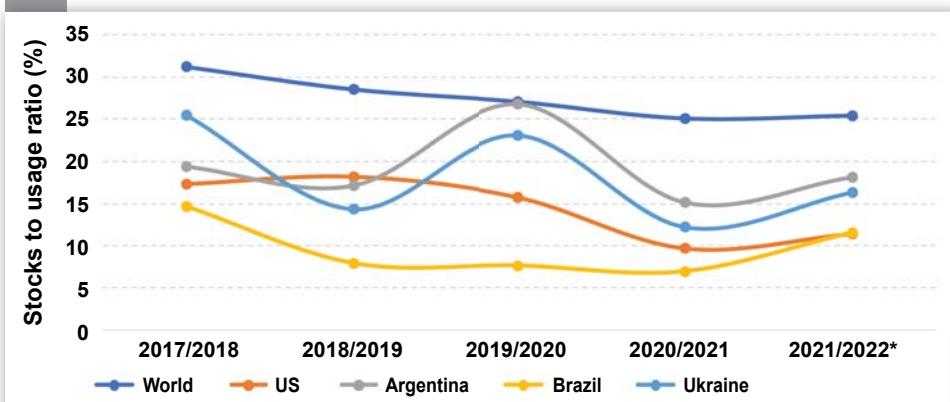
- Re ka nka difoto tsa dijithale tsa semela se fokolang le ho se romela ho ditsebi bakeng sa ho hlahlojwa le ho eletsa e le ho rarolla bothata bona. Hona ke ho boloka nako le ho ba hlwahliwa.

E ba moetapele ya lokileng ya ikemiseditseng ho ithuta. Ruta seholpha sa hao ho sebetsa ka theknoloji ya sejwalejwale. Dula o kgema le dinako. O se ke wa tshaba ho botsa tataiso ho ditsebi tse haufi le wena. Haeba o batla dithuto, o lokela ho tsebisa Grain SA – kamehla re tla leka ho etsa leqheka le ho loha mano. ■

Ho theoha ha STU ya phepelo ya poone ka lefatshe lohle ho *tshehetsa ditheko*

THEPA BAKENG SA HO SEBEDISA SEABO (STU) HO FANA KA TLHAKISO PAKENG TSA PHEPELO LE TLHOKO. KE SESUPO SA BOHLOKWA SE SEBEDISWANG HO FANA KA TLHAKISETSO MABAPI LE KAMANO PAKENG TSA PHEPELO LE TLHOKO. HO PHAHAMA HA SEABO HO BONTSHA KAMOO LEFATSHE KAPA NAHA DI FEPETSWENG KA TSHWANELO KA TENG. KA TSELA E JWALO, HONA HO TLA TSHWAE-TSA QETO YA HO ROMELA, BOIKEMISETSO LE MERERO YA HO LEMA BAKENG SA SEHLA SE LATELANG SA TEMO LE DITHEKO TSA DIHLAHISWA.

1 Thepa e ka sebediswang ya lefatshe vs bafepedi ba baholo.

Mohlodi: USDA's PS&D

MEBARAKA YA MATJHABA

Tlhahiso ya poone ya lefatshe e lebeletswe ho feta rekoto e fetileng, e neng e baletswe dilemo tse hlano tse fetileng, ka palo e fetang e mahareng haholwanyane ya dijalo tse lebeletsweng ho tswa ho balemi ba baholo ba fapneng, ho kenyelletswa le bafepedi ba baholo ka 1,209 miliyone ya ditone (+7%). Tlhoko yona e lebeletswe ho phahama ka palo e fetang e mahareng ka 4%, mme ho na le diphaello tse lebeletsweng bakeng sa mekgahlelo yohle ya ditlhoko, e kenyelletsang dijo, menontsha le bakeng sa tshebediso ka hara indasteri.

Ho ya ka lekgotla la *International Grains Council (IGC)*, seabo se qetellang sa lefatshe bakeng sa sehla sa 2021/2022 e tla ba ditone tse

282 miliyone, e leng 2,9% ka hodimo ho thepa ya sehla se fetileng sa temo, empa se ntse se le ka tlase ho sa dilemo tse tharo tse fetileng.

Ho ya ka lefatshe lohle, maemo a poone a theohile bakeng sa seabo sa thepa ya tshebediso. Le hoja *biotechnology* e bakile dintlatfatsotse ntle bakeng sa kotulo, tshebediso le yona e eketsehile haholo ho tloha ho eneji ho isa ho merero ya indasteri. Ho theoha ha tlhahiso ho bakile hore phepelo/tlhoko e fokole haholo nakong ya dihla tsena tsa jwale tsa temo.

Ha jwale, seabo sa lefatshe sa STU ke 25,4% (**Kerafo ya 1**). Ho ya ka kgopololo, hona ho bolela hore lefatshe le na le poone e lekaneng mabenkeleng ho fihlella phepelo ya 25% ya tlhoko ya selemo. Thepa e qetellang ho ya ka diphesente tsa tshebediso e ka ba

Let's Talk...

@Bayer4Crops
@DEKALBSA

Bayer (Pty) Ltd. Reg. No. 1968/011192/07

27 Wrench Road, Isando, 1601.

PO Box 143, Isando, 1600. Tel: +27 11 921 5002

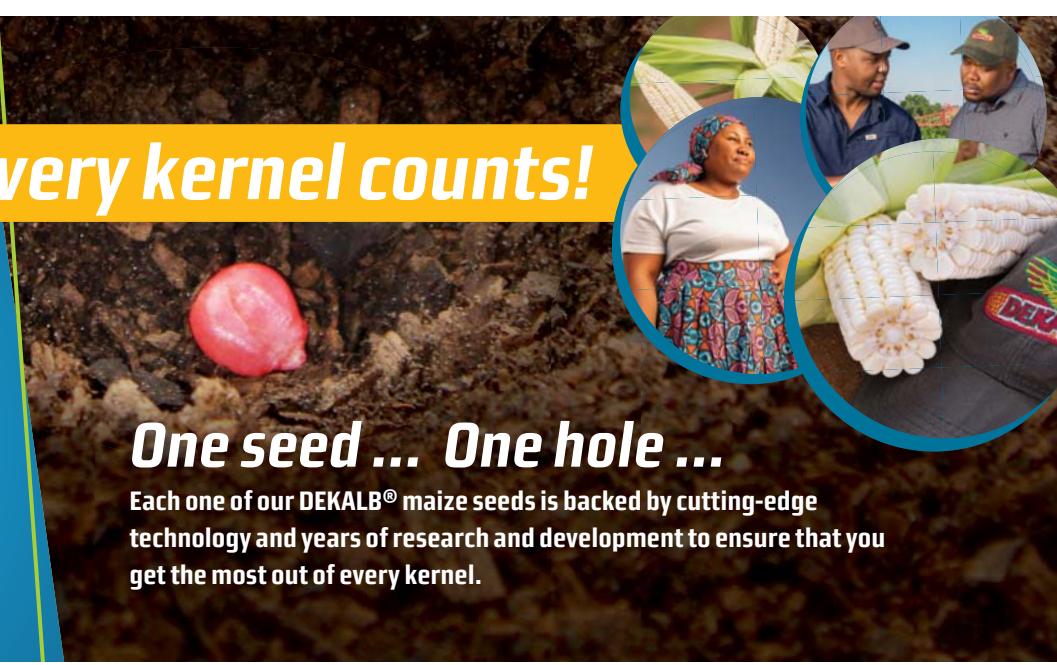
The registration owner of **DEKALB®** is Bayer AG, Germany.

www.cropscience.bayer.co.za // www.bayer.co.za

Every kernel counts!

One seed ... One hole ...

Each one of our **DEKALB®** maize seeds is backed by cutting-edge technology and years of research and development to ensure that you get the most out of every kernel.

2

Thepa e qetellang ya poone mona Afrika Borwa vs seabo sa thepa e ka sebediswang.

Mohlodi: Sags

12% le 15%. Thepa e qetellang bakeng sa tshebediso e ka tlase ho 12% e bolela hore dithomello di tla hlokeha.

Kerafo ya 1 e bile e bontsha baromelli ba baholo ba poone. Ukraine le Argentina di ka hodimo ho moedi wa 15% mme ka hona di bonahala di tshwaneleha, empa United States of America le Brazil di ka tlase moedi wa 12% di bontsha maemo a theohileng haholo a thepa. Hona ke bothata ka hobane ke baromelli ba baholo ba poone. Maemo a tlase a thepa a tshehetse dithekero, mme hona ho etsahetse Matjhabeng ohle ka nako e fetileng ya sehla sa temo.

MMARAKA WA LEHAE

Mona lehaeng, ha temo e ntse e tswela pele ho potoloha naha, maemo a lehodimo a bona-hala a lokile. Tlhoko ya lehae e lebeletswe ho theoha hanyenyane ka palo e ka bang 1,65% ha e bapiswa le sehla se fetileng sa temo. Maemo a lebeletsweng a thepa a lebeletswe ka la 30 Mmesa 2022 ho lekanyetswa ho ba

3,3 miliyone ya ditone, le seabo se ka sebediswang sa thepa ho ba 23,97% (**Kerafo ya 2**).

Jwalokaha ho boletswe pelenyana, phesente ya tshebediso ya lehae ke sesupo se lokileng sa ho bontsha boholo ba thepa e fumanehang. Thepa e qetellang e le phesente ya tshebediso ya lehae e ka ba pakeng tsa 12% le 15%. Thepa e qetellang ya tshebediso e ka tlase ho 12% e bolela hore thepa ya lehae e tlase mme e tla tshwanelo ho romelwa. Ha re tadima maemo a phahameng a tlhahiso bakeng sa sehla sa 2021/2022, Afrika Borwa e maemong a lokileng ho ya ka thepa. Le hoja maemo a thepa a dutse a lokile, dithekero tsa poone di dula di phahame ka lebaka la phepelo e tswang motheong wa matjhaba. ■

**IKAGENG MALULEKE,
SETSEBI SA KGWEBO YA
TEMO MANE GRAIN SA**

Bahlophisi

GRAIN SA: PRETORIA

PO Box 74087

Lynnwood Ridge

0040

■ 08600 47246

■ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA LAOLANG

Sandile Ngcamphalala

■ 082 862 1991 ■ Ofisi: 012 943 8296

■ sandile@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel

■ 084 264 1422 ■ Ofisi: 012 943 8285

■ liana@grainsa.co.za

MOLEKANE HO TSA BOPHATLALATSI

INFOWORKS MEDIA PUBLISHING

Motlatso wa mohlophisi - Louise Kunz

■ louise@infoworks.biz

Moetapele wa sehlopha - Johan Smit

■ 082 553 7806 ■ Ofisi: 018 468 2716

■ johan@infoworks.biz

Bophatlalatsi - Elizma Myburgh, Joritha Hechter

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel

Foreisetata (Ladybrand)

■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Nelspruit)

■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8289 ■ Smangaliso Zimbili

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)

■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8218

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)

■ 082 650 9315 ■ graeme@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8287 ■ Nkosinathi Mazibuko

Luke Collier

Eastern Cape (Kokstad)

■ 083 730 9408 ■ luke@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8280 ■ Luthando Diko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)

■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8285 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)

■ 082 877 6749 ■ duotit@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8290 ■ Lebo Mogatlanyane

Cwayita Mpotyi

Mthatha

■ 078 187 2752 ■ umthatha@grainsa.co.za

■ Ofisi: 012 943 8277

PULA/IMVULA E FUMANEA

KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho, English, Setswana, Sesulu le Seqhotsa.

Articles written by independent writers are the views of the writers and not that of Grain SA.

THIS PUBLICATION IS MADE POSSIBLE
BY THE CONTRIBUTION OF THE MAIZE TRUST

MADE POSSIBLE BY
THE MAIZE TRUST

Lenaneo le fetolang bophelo

Farmer Development Programme

Pehelo

Paballo ya polasi ke ntho ya bohlokwa

NAKONG ya diketelo tsa polasi le nako ya seholpha sa thuto, ho qoqwa ka bohlokwa ba paballo ya polasi. Tse ding tsa dintho tsena tsa bohlokwa ke ho hlwekisa kamora kotulo, empa ho bohlokwa hape ho hlkomela le ho lokisa botjha diterekere le metjhini e meng bakeng sa sehla se setjha sa temo. Haufinyana leihlo le kwetlisitsweng la motataisi le hlkometsse hore diboutu ha di a tiiswa hantle ho diskis bakeng sa ho lokisetla ho qala. Kapelepele basebetsi ba polasi ba ile ba di tiisa mme ditshenyehelo tse kgolo tse neng di ka ba teng yaba di a qojwa. Dintla tsa fense le nosetso tseo lokelang ho hlkomelwa tsohle tsa hlaljowa le ho baballwa.

Jwaloka motho ya nang le seabo projekeng ena ya sephuthelwana sa DRDLR, Ntombizethu Dorcas Shongwe wa Polasi ya Smutsoog mane Mpumalanga, o ile a fumana diterekere tse ntjha le thepa. Ditho tsa Grain SA di tla fana le ho bontsha ka tshebediso ya polantere le difafatsi tsa metsi a nosetso ho basebetsi ba polasi.

John Mabasa o ne a bontsha ho baballa le ho lokisa botjha diterekere le disebediswa pele ho ka lengwa ha moito o ne o mo etela.

Nakong ya ketelo Polasing ya Smutsoog, bohlokwa ba paballo bo ile ba haloswa mme ha buisanwa ka bona. Balemi le basebetsi ba rutilwe kamoo ba ka hlomelang thepa ya bona ka teng. Mona basebetsi ba polasi ba hlaljoba hore ha ho na diboutu le dinate tse lokolohileng.

Ho lema bakeng sa kgauta

TLHODISANO ya Grain SA e bitswang *Grow for Gold National Yield Competition* ke lepatlelo leo bahlahisi ba koro ba hlodisanang ho lona ho fumana hore ke mang ya fihlellang kotulo e atlehileng ka ho fetisa. Tlhodisano ena ke ya bahlahisi ba poone, koro, sonobolomo le dinawa tsa soya.

Jurie Mentz, molaodi wa ntshetsopele ya tswang ofising ya lebatowa ya Louwsburg, o kete-ka ka motlotlo katleho ya molemi wa kgwebo wa nako ena e ntjha le setho sa seholpha sa thuto sa Donkerhoek, e leng **Bheki Mabuza** ya nang le polasi haufi le Amersfoort mane Mpumalanga. Bheki o fihleletse kotulo e phahameng ya 14,7167 t/ha e mmehileng boemong ba batho ba 3 ba fihleletseng makgaolakgang lebatoweng la Eastern Highveld.

Ba ha Mabuza ba ile ba ba le seabo lenaneong lena la Grain SA ka dilemo tse leshome. Bheki eo pele e neng e le monnga tekesi o ile a qeta ka ho tlolahla indasteri eo ho tla sebetsa mosebetsi wa polasi wa ka nako tsohle. Tshebetso ya bona ya polasi e ile ya hola ka katleho mme re leboha mosebetsi oo o matla le ho tsetela ka bohlale. O ile a tseba esale pele a itokisetse esale pele ho ithuta haholo kamoo a ka kgonang mabapi le naha le dijalo tseo ba di jalang. Ba ha Mabuza ba ile ba atolosa ho tloha ho 2 dihekta ho fihla ho 30 dihekta ho a fihla ho 110 dihekta – mme ho na le merero e meng e mengata bakeng sa bokamoso.

Jurie o re o mong wa metswako ya katleho ya Mabuza ke lenyora la tsebo le ba etsang hore ba rate ho bala haholo le ho botsa dipotso ka nako tsohle. Bheki o tadi mane le ho fumana tekanyo ya nefuta ya mobu ka kalaka e tshwanelehang esita le mesebetsi ya menontsha. Ho etsa disampole tsa mobu, di a etswa mme ho hlwauwa mathata mme ebe mathata a arollwa. Jurie o re hape masimo a lengwa hangata le kamehla esale ka nako.

Bheki Mabuza o tswile boemong ba boraro mogahlelong wa hae wa tlhodisano ya Grow for Gold – a hlodisana le balemi ba kgwebo – katleho e kgolo hakaalo! ■